

ZALÁN TIBOR

Baka István utóbbi tíz éve

Mennyi tíz év? – mélázok el a szekszárdi Baka István Emlékkonferencia meghívója fölött, hogy mennyi is tíz év, azt akarnám megtudni valahogyan. De hogyan? Mit jelent az, hogy valaki tíz éve halott? Kinek mit jelent? Neki nyilván, hogy tíz éve nem él, azaz, nem élt át/meg hozzávetőlegesen 3.650 napot, ami 87.600 órát jelent. Már a 3.650 nap is sok. A 87.600 óra pedig gyakorlatilag felfoghatatlan számomra. Ebből azért nem vonom ki az alvásra szánt legfeljebb/legkevesebb napi nyolc órát, ami úgy 29.200 órát tenne ki, mert Baka Pista szeretett aludni, különösen akkor, ha valami erősen nyomta a lelkét, vagy nyomasztotta a kedélyét, márpedig nyomásokban és nyomasztásokban soha nem volt hiány a háza táján. Kiszakadás tehát ez az idő az időből és életből, így végig nem szívott pipák, meg nem írt versek, el nem nevetett nevetések, felnőttként nem látott gyermekek, meg nem ivott borok és vodkák, meg nem hallgatott Mahler-zenék, meg nem szerkesztett lapok, ki nem adott könyvek, végig nem hadonászott viták, le nem aratott győzelmek, el nem szenvedett vereségek, meg nem kapott megérdemelt elismerések és át nem élt méltatlan mellőzések, kudarcok... lehetne sorolni még...

És nekünk mit jelent, akik élökként éltük meg ezt a tíz évet, rengeteg napot és még több órát? Azt, hogy a tíz év, a rengeteg nap és még több óra nem volt elég ahhoz, hogy barátunkat tudatunkban az élők közül kivonja, a mindennapjainkban mint már nem lévőt helyezze el, tegye nyugvópontra így az ügyet. Ezért van az, hogy egy kicsit (de ha vallani kell, igen nagyon) idegenül érzem magam minden ilyen konferencián, legyen az megemlékező vagy elemző, mert zavar, hogy folyton múlt időket kell használnom, hallanom, elviselnem azzal kapcsolatban, akivel végigbarangoltuk, végigírtuk és végigittuk, végigszerettük és végigveszedtük, végigküszködtük és végigrivalizáltuk, végigrajongtuk és végigutáltuk Szegedet és az ifjúságunkat. És lám, kénytelen vagyok most én is múlt időt használni, amikor jelen idejűnek vélt érzésekről és történeésekről van szándékomban beszélni (pedig csak emlékek ezek, vagy talán már azok sem, érzetek, kitalációk, ködképek és álomelrajzolások). És lelkem mélyén biztos is lehetnék abban, hogy így van ez rendjén, noha egy pillanatra sem sikerült még ezt a bizonyosságot átéreznem eddig.

És hogy mire elég ez a tíz év? Ha jelentős személyiségről van szó – és Bakáról minden kétséget kizáróan kiderült ez már életében, ha nem is mindig artikuláló-

dott számára és számunkra megnyugtatóan, mi több, néha ennek az ellenkezője fogalmazódott meg a kánonban, szóval, ha jelentős személyiségről van szó –, akkor a tíz év elég a legenda- és mítoszteremtéshez, és a legendáktól-mítoszoktól való megtisztítástól, megtisztulástól is.

Hogy kik teremtik a legendákat, kik szövik a mítoszokat? Hát éppenséggel mi, barátok és családtagok, rokonok és ismerősök, kortársak és pályatársak. Mert szükségünk van rájuk, szükségünk van arra, hogy el tudjuk rendezni magunkban a dolgokat, melyek elrendezéséhez már nem kapunk segítséget a másik féltől, Baka Istvántól.

Mi láttuk őt, éltünk vele együtt, látni akarjuk most is, amikor fizikailag már láthatatlan, és élni akarunk vele, amikor már az életünkbe nem vonható be a napi jelenlét szintjén. A magyarázatainkhoz kellenek a legendák és a mítoszok, amikor hajdani evidenciákat értetlenül szemlélünk most, emberi gyengeségeink, gyengeségei elegyengetéséhez az időben, kellenek a legendák és a mítoszok, a mű érdekességéhez felnövesztett élethez kellenek a legendák és a mítoszok, jelesen azoknak az életmozzanatoknak és -eseményeknek a kiemelése szükségeltetik, amelyek a személyiségmagnóvást, legalább a személyiségvonások felerősítését eredményezik.

Ha lehetek személyes, és mi más is lehetnék, amikor itt állok és hajdani barátom halálának tíz éve ürügyén emlékezem, számomra a Baka-mítoszok arra kellenek, hogy megmagyarázzanak olyan mozzanatokot a barátságunkban, amelyeket nehéz lenne okokkal és logikával megmagyarázni. Miért szerettük például Géczivel, amikor Szekszárdról megérkezett Szegedre, és összerombolta bennünk, irodalmi kései suhancokban a költőről *mint olyanról* alkotott képet? Baka nem ivott, nem dohányzott, csak pipázott, nem bírta az éjszakát, nem volt kedve randalírozni, és kedvesnek lenni sem volt kedve velünk, hozzánk. Mogorva volt és többnyire elutasítóan szótlan, mondhatni, kelletlen, teáznunk kellett vele valahol Szeged város peremén egy albérletben, és még véletlenül sem lehetett semmiben sem igazunk. Értetlenségünk csak akkor engedett fel valamennyire vele szemben, amikor megtudtuk, hogy Szekszárdon maradt lánya életéért aggódott éppen. Legendásítani kellett a költészetét, ami borzalmasan kötöttnek és görcsösnek tűnt fel számunkra, rugdalódzó költőtanoncok számára akkoriban, mert mi már az avantgárd ízeket éreztük meg a nyelvünk alatt. És így tovább, szinte minden megemelkedik az időben, hogy meg tudjon maradni – pedig akkor minden természetesnek tűnt, és nem kellett effajta megerősítések. Harcoltunk egymás ellen, miközben néha szinte szemérmetlen férfiassággal szerettük egymást, avantgárdot és konzervatívot kiáltottunk egymásra, miközben másokkal szemben védtük a másikat, mert tudtuk, milyen értéket képvisel és milyen művet épít vagy éppen rombol, beleáldozva életét és a vérét; nem találkoztunk, mégis együtt voltunk és egymással, amikor fontos volt és ha kellett. És a szatyrában pumpával közlekedő, kezében ételhordót lóbáló, fejét járás közben zenéken ringó szakállas

kis férfiú, aki lehetett volna komikus is így, ezzel a sajátos megjelenéssel, és ha olyanunk volt, akkor az is volt számunkra, most, valami párán, ködön át, ami érdekes módon tisztítja és nem gátolja a látásunkat, szépnek és méltóságosnak tűnik fel.

Mondom, fel kellett építeni ezt a mítoszt, amihez hozzá tartozott a hipochondriája (hja, szegedi betegség, Baka köreiben ez elkerülhetetlen volt, és nehéz megállnom, hogy ne nevesítsem a helyzetet, de nem teszem), a hipochondria egészen addig, amíg tényleg el nem jött hozzá, érte a betegség; hozzá tartozott az örökös sértődöttsége, amit sem a díjak, sem az elismerések nem tudtak kitörülni belőle, úgy látszik olyan mélyre ivódtak, gyökereztek benne, hogy az elismerés nem túl átható permete nem hatolt le gyógyítón hozzájuk; hozzá tartozott az a kíméletet nem ismerő társadalmi és politikai érzékenység és igazságkeresési mánia, ami nem egy versét, a Tiszatáj nem egy számát landoltatta a szegedi pártbizottság páncélszekrényében...

Mindez az élet, Bakáé és a miénk, ami látszólag csak volt, valójában nagyon is van ma is, csak nem úgy, naná, hogy nem úgy, de hogy hogyan, ezt nem tudnám kellő világossággal közvetíteni az itt jelen lévők felé.

És még valamiért volt fontos a legenda- és mítoszeremtés. Hogy átsegítse Bakát a költőt és a Baka István-i életművet azokon a rossz időkön, melyek számos más, jelentős alkotót és művét méltánytalanul felejtésre ítélték.

Úgy hiszem, most, hogy az eltelt tíz év méltán ad reményt arra, hogy költőnk és műve nem csak hogy fennmarad az utókor emlékezetében és beépülhet irodalmi mindennapjaiba, de el is foglalhatja ott az őt megillető helyet, hozzá lehet látni az alkotói oeuvre legendáktól és mítoszoktól megtisztításához. Ehhez már nem barátok, vagy nem elsősorban baráti státusban megszólaló, megnyilvánuló emberek, hanem szakemberek szükségeltetnek, nem emlékek és elsorolások, hanem tárgyilagos elemzések, vizsgálatok, mélyfúrások és komoly anyagpróbák. Úgy gondolom, ebben az irányban fontos lépés most ezt a tanácskozás. Hiszen Fried István előadása a Baka-kérdés tengelyében lévő poétikai probléma, az orosz irodalmi (és nem csak irodalmi) hatások vizsgálatának elvégzését ígéri; Töttös Gábor titkokat fejt, és mert titkokat, nyilván nem az én tisztem, hogy ezeket idő előtt megpróbáljam kideríteni – fontos azonban, hogy ezek nem Baka István, az ember titkai lesznek, hanem a művekben, a műveiben föllelhető, feltehetőleg poétikai titkok képezik az elemzés tárgyát; Olasz Sándor, aki e legenda- és mítosztisztítási munkálatokban talán a legnagyobb szolgálatot tette azzal, hogy a Tiszatáj Könyvek sorában a teljes Baka-életművet hozzáférhetővé tette, Baka István prózájának kérdéseit boncolgatja; Árpás Károly egy versciklust világít át, míg Lovas Csilla a Baka István gyűjtemény bemutatásával (mert hála istennek, már ilyen is van) járul hozzá a teljesebb költői arc és alak kirajzolásához. Reményeim szerint ehhez sok érdekes és fontos dolgot tesz, tehet hozzá Kis Pál Istvánnak és Gacsályi Józsefnek a költőről 1995-ben készített filmje.

Végezetül, de nem utolsó sorban. Nem tudom, Baka István milyen viszonyban volt Szekszárddal életében. Úgy tűnik fel az avatatlan szemlélő számára, hogy halálában nagyon jóban van város és költője. És ez fontos. Babits Mihály, Mézőly Miklós, Baka István – méltán lehet büszke Szekszárd ezekre a nevekre, és ezekre az életművekre is. És ha ezt meg is teszi, gesztusával bölcsességről és tisztességről tesz tanúbizonyságot. Zavaros mai világunkban aligha érhet több szerencse költőt, művet, és megfordítva, várost, szülő- és felnevelő helyet.

